

Kaynaklarda onun İbrâhim b. Edhem'i kastederek, "Benim devrimde yaşamış olsaydı hükümdarlığı terketmesine izin vermezdim, sadık bir müridin dünya saltanatını terketmesi gerekmez" ve, "Cennetin dört ırmağı benim hânemde mevcuttur" dediği, ayrıca mehdîlik davası güttüğü gerekçesiyle Kanûnî Sultan Süleyman'a şikâyet edildiği belirtilir. Rivayete göre durumu tahkik etmek için bir heyet gönderilmiş, fakat bir sonuç alınamamış, Kanûnî Sultan Süleyman İran seferine çıktığında konuyla bizzat ilgilenmiş ve tebdîl-i kıyâfet Pîr Ali Aksarâyî'yi ziyaret etmiş, sohbet sırasında kendisinden zuhur eden bazı olağan üstü hadiseler sonunda onun büyük bir velî olduğunu anlayarak kendisini İstanbul'a davet etmiş, bunu kabul etmeyince oğlu İsmâil Ma'sûkî'yi göndermesini istemiştir (Sarı Abdullah Efendi, s. 246-249; La'lîzâde, vr. 133^b-134^b; Müstakimzâde, vr. 10^b-11^b).

Bu görüşmenin ardından İsmâil Ma'sûkî'yi İstanbul'a gönderen Pîr Ali Aksarâyî'nin altı ay kadar sonra vefat ettiği kaydedilir. Atâî ve Müstakimzâde onun ölüm tarihini 934 (1528) olarak verirler. Abdül-baki Gölpinarlı mezar kitâbesinde yer alan "es-saîd eş-şehîd" ibaresinden hareketle mehdîlik iddiasıyla şehid edildiğini ifade etmekte (*Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 45), Ahmet Yaşar Ocak da bu görüşe katılmaktadır (*Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, s. 271-272). Ancak Abdurrahman el-Askerî'nin *Mir'âtü'l-İşk'*inde onun ölüm tarihi ve ölüm şekli şüpheye mahal bırakmayacak açıklıkta ortaya konulmuştur. Buna göre Pîr Ali Aksarâyî, 26 Şâban 945 (17 Ocak 1539) tarihinde Kayseri'de hâlifelerinden Dedemzâde Hacı Hayreddin'in evinde vefat etmiş, cenazesi vasiyeti üzerine Aksaray'a götürülerek türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir (Erünsal, s. 200).

Kendisinden bahseden eserlerde yer alan ifadelerden Pîr Ali Aksarâyî'nin geniş bir nüfuza sahip olduğu ve ona çok sayıda kişinin intisap ettiği anlaşılmaktadır. Dünyevî meseleler konusunda kendisine danışmak için hristiyan ahalden gelenlerin varlığı şöhretinin oldukça geniş bir çevreye yayıldığını göstermektedir. *Mir'âtü'l-İşk'*ta onun feyiz ve tasarrufundan etrafında bulunan herkesin istifade ettiği belirtilmektedir. Melâmî geleneğinde "hakikat-i Muhammediyeye"nin vârisi ve keramet sahibi bir şahsiyet olarak nitelendirilen Pîr Ali Aksarâyî'nin (Sarı Abdullah Efendi, s. 246; Müstakimzâde, vr. 10^b) son derece güçlü bir cezbeye sahip olduğu ve bazan

günlerce kendinden geçmiş bir halde kaldığı ifade edilmektedir (Erünsal, s. 187-188). Vahdet-i vücûd onun tasavvuf anlayışının temelini oluşturur. Ona göre insân-ı kâmil gerçek evliyadır, insân-ı kâmile muhabbet ise zâta muhabbettir (*a.g.e.*, s. 198).

*Mir'âtü'l-İşk'*ta Pîr Ali'nin tasavvuf anlayışında şeriatın çok önemli bir yeri olduğu ve bu çizginin dışına taşmaya izin vermediği ısrarla vurgulanır. Kendisi çevresindekileri bir konuda sık sık uyarılmış, "Erenler, şeriatın dışında olan bizden değildir dediler, bu fakir dahi böyle deriz, şeriatın dışına çıkıncı iki gözümün biri dahi olsa çıkarırım, tarikime ilhad karıştığını istemem" diyerek (*a.g.e.*, s. 112, 194) bu konudaki hassasiyetini ortaya koymuştur. Muhabbet ve sohbe çok önem vermiş, sohbetlerinde sık sık aşkı işlemiştir. Ona göre benimsedikleri yol aşk yoludur ve bu aşkın serçeşmesi Hz. Ali'dir (*a.g.e.*, s. 193). Sohbetlerinde tasavvufî eğitimde edebî rolünü sıkça dile getiren Pîr Ali'ye göre dervişliğin temeli edeptir. Edebe ulaşmanın yolu ise hoş olmayan fiillerden, nefsin kötülüklerinden kaçınmak ve fâni olan bu dünyaya iltifat etmemektir (*a.g.e.*, s. 78). Dervişlik yokluk, hiçlik, tevazu ve meskenettir. Bu hasletlere benlik duygusunu, ki bir ve kini gönülden atmakla sahip olunur (*a.g.e.*, s. 88). Pîr Ali Aksarâyî, melâmet yolunun gereği olarak dervişlerinin taç ve hırka giymelerine izin vermemiş, onların birer sanata sahip olarak halk içinde çalışmalarını istemiş, tekke ve hankah kurmayı da kabul etmemiştir (*a.g.e.*, s. 196). Bizzat kendisinin çiftçilikle meşgul olduğu bilinmektedir.

Bayramî Melâmî silsilesi Pîr Ali Aksarâyî'den sonra oğlu İsmâil Ma'sûkî ile devam etmiştir. Silsilesi, İsmâil Ma'sûkî'den sonra kutbiyyet makamına geçen Ahmed Sârbân'ın mensuplarından Şeyh Gazanfer'e ulaşan Emîr Osman, İsmâil Ma'sûkî'nin kutbiyyetinden söz etmeksizin silsilede Pîr Ali'den sonra Sârbân Ahmed'in ismini verir (*Tarikatnâme*, vr. 32^{a-b}). 939 (1532-33) yılında İstanbul'a gönderdiği Baba Hasan, Nebî Süfî, İstanbul'da Bozdoğan Kemerî altında tekkesi olan damadı Yâkub Helvâî, Şeyh Ahmed, Kayseri'de bulunan Ahî Baba, Mehmed Abdal ve Dedemzâde Hacı Hayreddin, Nalıncı Mehmed Dede, Pîr Ali'nin *Mir'âtü'l-İşk'*ta adı geçen dervişleri arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail E. Erünsal, *XV-XVI. Asır Bayramî-Melâmîliği'nin Kaynaklarının Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-İşk'*, Ankara 2003, tür.yer.; Hâ-

şimî Emîr Osman Efendi, *Tarikatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 758/1, vr. 32^{a-b}; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 65; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 246-249; La'lîzâde Abdülbâkî, *Menâkıb-ı Melâmîyye-i Bayramîyye (Sergüzeşt)*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2456, vr. 133^b-134^b; Müstakimzâde, *Risâle-i Melâmîyye-i Şüttârîyye*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 10^b-13^b; *Tomar-Melâmîlik*, s. 50-52; Hüseyin Vassâf, *Seftne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, II, 471; Mehmet Ali Aynî, *Hacı Bayram Velî*, İstanbul 1343, s. 117-118; Abdülbâkî [Gölpinarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 43-46; Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, II, 1484-1490; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998, s. 270-289; Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulema (XVI. Yüzyıl)*, İstanbul 2000, s. 170-174; "Alâet-tin Ali [Aksarayî]", *TA*, I, 406; "Melâmîyye", *DİA*, XXIX, 30.

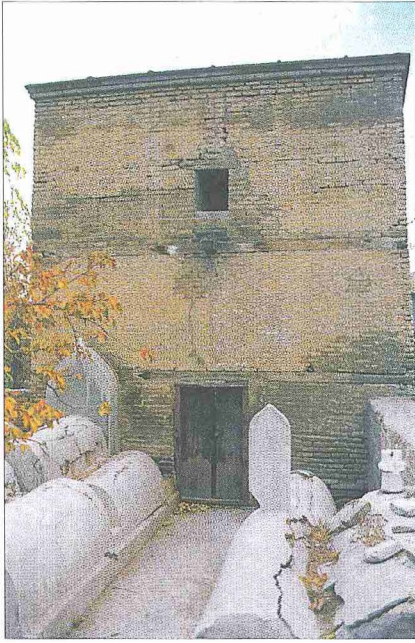
HAŞİM ŞAHİN

PİR ESAD KÜLLİYESİ

Konya'da
Selçuklu devrine ait külliye.

Kendi ismiyle anılan mahallede bulunan külliye, Selçuklu dönemi şeyhlerinden Pîr Esad tarafından XIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa ettirilmiş, mescid, türbe ve zâviyeden oluşan külliyyeye daha sonra bir çeşme ilâve edilmiştir. Külliye yapılarından yalnızca türbe günümüze ulaşmıştır. Vaktiyile türbenin doğusundaki geniş bahçenin kuzeydoğu köşesinde yer alan mescid kerpiç bir yapı olup 1990'a kadar kullanılmıştır. Aynı yılda türbenin güney tarafına inşa edilen yeni caminin ibadete açılmasıyla birlikte eski mescid tamamen yıktırılarak yok edilmiştir. Yeni cami, bu mahallede doğup büyüyen Ali Rıza Bahadır tarafından annesi Şefika Bahadır adına yaptırılmış olup klasik Osmanlı mimarisini göstermektedir.

Dıştan 7 x 6 m. ebadında dört köşe bir yapı olan türbe moloz taş ve tuğla karışımı duvarlara sahip olup 1440 yılında yenilenmiştir. Türbenin kapısı doğu yönündeki cephede yer alır. Kuzey, güney ve batı duvarlarının alt taraflarında ikişer büyük pencere, üstte ise dört yönde birer küçük pencere vardır. Alt sıra pencerelerin tam üzerinden ve üst sıra pencerelerin yarım metre altından kalın bir tahta hatıl yapıyı kuşatır. Türbenin üzeri tuğla örümlü çapraz bir tonozla örtülmüştür. Türbenin içinde solda alçıdan yapılmış zarif bir cüz rafı görülür. Ortada Pîr Esad'a ait üzeri beyaz sıvalı, üstü hörgüçlü basit bir sanduka bulunmaktadır. Bu sandukanın baş ucunda 662 (1264) tarihli, mermere

Pîr Esad Türbesi – Konya

sûreti vardır. İkinci vakfiye ise 882 Ramazanı (Aralık 1477) tarihli olup 581 nolu defterin 491. sayfasında kayıtlıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Konya Şer'iyye Sicil Defteri, c. 19 (E-25), s. 67/3; c. 32 (C-21), s. 22/2; c. 50 (C-25), s. 31/1, 277/1; c. 52 (C-7), s. 267/2; c. 54 (D-32), s. 331/2; c. 55 (D-27), s. 119/2 (1154/1741); c. 67 (F-16), s. 213/1; c. 138 (G-9), s. 10 (1325/1907); TK, TD, nr. 255; *Vakfiye*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter, nr. 581, s. 491 (Ramazan 882 / Aralık 1477); Defter, nr. 585, s. 984 (Muharrem 844 / Haziran 1440); Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'* (nşr. Ahmed el-Kalâş), Beyrut 1405, I, 415; Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 703, 704, 715; Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 189; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985, s. 83; H. Abdülkadir [Erdoğan], "Pîr Esad", *Türk Sözü Gazetesi*, Konya 4 Mayıs 1918; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Ankara 1998, s. 117-123.

ZEKİ ATÇEKEN

PİR İLYAS TEKKEŞİ

(bk. YÂKUB PAŞA TEKKEŞİ).

PİR MEHMED

(ö. 866/1462 [?])

Osmanlı fıkıh ve lugat âlimi.

yazılı beş satır halinde Arapça kitâbe yer alır. Pîr Esad'ın sandukasının sol tarafında ayak ucuna yakın küçük bir tahta sanduka daha vardır. Halk arasındaki bir inanca göre bunun altında Şeyh Esad'ın kedisi gömülmüştür. Şeyh Esad'a "Pisili Sultan" denilmesinin sebebi bu olmalıdır. Şeyh Esad, Hz. Peygamber'e isnat edilen, "Kedi sevmek imanın kemalindedir" (Aclûnî, I, 415) sözüne uyarak kedisine karşı aşırı bir sevgi göstermiş, vefatından sonra kırk gün yemeden, içmeden kesilen kedisi ölünce şeyhin vasiyetine uyularak buraya gömülmüştür. Eski vakıf ve şer'iyye kayıtları türbenin yanında bir de zâviyenin bulunduğunu gösterir. Türbe ve zâviye 844 (1440) yılında Karamanoğulları ümerâsından Mûsâ Paşa tarafından yeniden yaptırılarak birçok vakıf daha ilâve edilmiştir. Türbenin doğusunda olduğu bilinen zâviyenin içinde Karamanoğulları döneminden şeyhlere ait mezar taşları ve sandukalar vardır. Bunlar vaktiyle toprak sıvalı iken şimdi betonla sıvanmıştır. Burada bir kısmı toprağa gömülü vaziyette on bir mezar bulunmaktadır. Pîr Esad Zâviyesi'yle alâkalı Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde iki vakfiye mevcuttur. Bunlardan birincisi Muharrem 844 (Haziran 1440) tarihli olup 585 nolu defterin 984. sayfasında kayıtlıdır. Bu vakfiyenin Konya Vakıflar Müdürlüğü'nde 4 nolu defterin 12. sayfasında hatalı bir

Hayatına dair kaynaklarda bilgi yoktur. Rûmî, Ankaravî, Karapîrî, Karamânî nisbeleriyle anılır. Babasının adı Yûsuf'tur. Eserlerinde Konya Ereğlisi'nde doğduğu ve Ankara'da yaşadığı kaydedilir. Vefat tarihi kesin olarak bilinmemekte, kaynaklarda 866 (1462), 886 (1481) ve 890 (1485) gibi farklı tarihler verilmektedir. Ancak kendisine nisbet edilen eserler arasında Hacı Baba b. Hacı İbrâhim Tosyevî'ye (ö. 900/1494) ait bir şerhe yazılan hâşiye ile Molla Hüsrev'le (ö. 885/1480) Kemalpaşazâde'nin (ö. 940/1534) bazı görüşlerinin değerlendirdiği risâlelerin bulunması daha sonraki bir tarihte vefat ettiğini düşündürdüğü gibi bu eserlerin ona nisbetinin hatalı olması da muhtemeldir.

Eserleri. 1. *Mülteka'tü's-Şihâh ve'l-mülhak bi-Muhtârî's-Şihâh*. Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî'nin, Cevherî'nin *eş-Şihâh*'ından derlediği *Muhtârü's-Şihâh*'i esas alınarak hazırlanmış Arapça bir sözlüktür. Râzî'nin *eş-Şihâh*'tan almadığı bilgilerin de ilâve edildiği eser âyet, hadis ve beyitlerle zenginleştirilmiştir. Ayrıca İzmîrî'nin *el-İrâd ve tehzîb*'i, Zemahşerî'nin *Muqaddimetü'l-edeb*'i, Mutarrizî'nin *el-Muğrib*'i, Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî'nin *Meşâdir*'i ile diğer lugatlardan da fay-

dalanılmıştır (Süleymaniye Ktp., Yenica-mi, nr. 1175, Şehid Ali Paşa, nr. 2696, Se-rez, nr. 3632; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4882; Âtîf Efendi Ktp., Âtîf Efendi, nr. 2769; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 3134). 2. *Lugat-ı Karapîrî (Tercümânü'l-Lugât, Tercüme-i Sihâhi'l-Cevheri)*. *el-Muğrib*'den ve diğer eserlerden derlediği Arapça-Türkçe sözlüktür. Türkçe kitaplarda görülen çeviri hataları sebebiyle hazırlandığı belirtilen eserin otuzun üzerinde yazma nüshası tesbit edilmiştir (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2602-2604, I-III; Süleymaniye, nr. 990, Lala İsmâil Paşa, nr. 647, 648, Hamidiye, nr. 1383, Esad Efendi, nr. 3193, Damad İbrâhim Paşa, nr. 1110; Râgıb Paşa Ktp., nr. 1407; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4738, 4739, 4740, 4741; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3148, 3149; İÜ Ktp., TY, nr. 1496; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 2057; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1833). 3. *Zübdetü'l-fetâvâ*. Öğrencilerin hacimli fıkıh eserleri yerine muhtasar eserlere yönelmesi sebebiyle yaygın olarak karşılaşılan meselelerle ilgili hükümlerin muhtasar bir şekilde derlendiği bir kitaptır. Fıkıh kitaplarındaki tasnife göre kitap ve fasıllar halinde düzenlenen eserin hazırlanışında muteber Hanefî fıkıh metinleriyle şerhlerinden faydalanılmıştır (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1451; Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 588, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 410; İstanbul Müftülüğü Ktp., nr. 333; Nuruosmaniye Ktp., nr. 1981; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 980, 1029, 1030; İzmir Millî Ktp., nr. 708; Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp., nr. 150). Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Esad Efendi, nr. 708) kayıtlı olup bu zata nisbet edilen fetva mecmuası Pîr Mehmed b. Ali'ye aittir. Halil İnalıcık'ın, XVII. yüzyılda Kanûnî Sultan Süleyman'ın kanunnâmesinin yerini alan *Kânunnâme-i Cedîd-i Sultânî*'nin hazırlanışı sırasında fetva mecmuasından yararlandığını kaydettiği Pîr Mehmed, Çivizâde Mehmed Efendi'nin öğrencilerinden olup Kör Müftü İakabıyla bilinen, *Fetâvâ-yı Pîr Muhammed* (Mehmed Efendi), *Muinü'l-müftî ve Zahîrü'l-kudât* adlı fetva mecmualarının müellifi Pîr Mehmed Üskübî'dir (Yıldızlı, s. 3-4; Akğündüz, IX, 394 vd.; *DİA*, XXIV, 336). 4. *Hâşiyetü Hülâşatü'l-i'râb (Hâşiye 'alâ Şerhi Dibâceti'l-Mişbâh, el-İslâh fî şerhi Şerhi Dibâceti'l-Mişbâh fî'n-nahv)*. Mutarrizî'nin nahve dair *el-Mişbâh* isimli eserinin dibacesine Hacı Baba b. Hacı İbrâhim Tosyevî tarafından yapılan şerh üzerine yazılmış bir hâşiyedir (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 6212, 6213, 6214, Veliyyüddin Efendi,